

Toekomstdieren, ecopopulisme en de grenzen van de politiek

Henk Manschot in gesprek met Chris Julien

In januari 2027 verschijnt het nieuwe boek van ecofilosoof en Extinction Rebellion activist Chris Julien met de titel *Toekomstdieren. Ecopopulisme en de grenzen van de politiek*. Ik heb het boek uiteraard nog niet gelezen maar mijn nieuwsgierigheid is meer dan normaal. Ik kende Chris niet. Tot op een vroege vrijdagmorgen ik het volgende mailtje ontving:

Beste Henk, Zojuist luisterde ik jouw mooie podcast met lijfspraak. Een genoegen en een ontmoeting die nooit te laat kan zijn. Ik leg hierbij graag het contact. Met goede groet, Chris.

Mijn dag kon niet meer stuk. Wie is die man, dacht ik? En spoedig ontdekte ik tot mijn schande dat Chris Julien niet alleen *Alledaags activisme* heeft gepubliceerd, een heel origineel en strijdbaar boekje, maar als activist en XR woordvoerder, en vooral als mens zoals u en ik een eigen geluid laat horen in het klimaatdebat. Hij probeert een nieuw soort taal uit te vinden om het huidige ecologische tijdsgewricht te ontregelen. 'Wanneer je te veel containerbegrippen gebruikt die met links of rechts worden geassocieerd, ontglipt je de alledaagsheid en kom je in een soort meta laag terecht' zei hij in een interview. In zijn boeken probeert Chris Julien actief dit

soort taal te mijden omdat het klimaatjargon een andere taal, een ander referentiekader en ook een nieuwe visie nodig heeft. Laat dan nu precies de inzet zijn van zijn nieuwe boek. Daarover zegt hij in het interview: 'Met *Toekomstdieren* staat de herkenning van de schoonheid en vitaliteit van het leven om ons heen op de voorgrond. Gaandeweg werd me duidelijk hoe al het leven om ons heen aandacht in zich draagt, een wil heeft en een eigen pad bewandelt, net als elk persoon. Dat besef is de vonk die het boek bezielt'. De redactie van *Waardenwerk* bood ons de gelegenheid om daarover al voor het verschijnen van het boek in gesprek te gaan.

Henk: Je bent een nieuw boek aan het schrijven en dat heb je als titel gegeven *Toekomstdieren, ecopopulisme en de grenzen van de politiek*. Waarom deze titel?

Chris: Het boek gaat over ecologisch populisme, over een vorm van grensoverschrijdende politiek die, denk ik, veelbelovend kan zijn in deze tijd. Maar het zou geen populisme zijn als het zich niet op een aantrekkelijke en emotionele manier zou presenteren. Met 'Toekomstdieren' staat de herkenning van de schoonheid en vitaliteit van het leven om ons heen op de voorgrond. Gaandeweg werd me

duidelijk hoe al het leven om ons heen aandacht in zich draagt, een wil heeft en een eigen pad bewandelt, net als elk persoon. Dat besef is de vonk die het boek bezielt en dat moest dus in de titel, op de voorkant.

Henk: Laten we beginnen bij jouw toch wel verrassende ideeën over populisme. Je lijkt te beweren dat je het populisme nodig hebt om het populisme te verslaan.

Chris: In het boek steek ik van wal met een hoofdstuk over het einde van de controle. We hebben de afgelopen vijfhonderd jaar een notie van onszelf ontwikkeld die stelt dat wij met een objectief wereldbeeld en wetenschappelijke middelen de wereld kunnen kennen, voorspellen en dus beheersen. Maar dat levert ook de nodige blinde vlekken op en heftige botsingen, recent tussen het uiterst rechtse populisme en de meer technocratische status quo. De bestuurlijk aangelegde, redelijke heren van weleer hebben net als meer eigentijdse politici geen antwoord kunnen formuleren op die populistten. Ook wetenschappers die zich met populisme bezig houden zijn niet veel verder gekomen dan te benadrukken hoe we de democratische rechtsstaat moeten bestendigen en de waarde daarvan opnieuw naar voren moeten brengen. Dat is weinig om in stelling te brengen tegenover die kolkende, opzienbarende, controversiële energie van het populisme. Deze emotionele politiek komt nu naar boven en verzet zich tegen een bijna impliciet rationele houding die zich de juiste, de redelijke beschouwt, als datgene wat ons verder moet brengen. Deze houding wordt bestreden door het populisme en dat vind ik er interessant aan.

Henk: Wat vind je zo mooi aan het populisme? Is de kern van het populisme voor jou dat er een kolkende energie is waar allerlei emoties zich vrij kunnen uiten?

Chris: Spinoza stelt dat we een affect alleen maar kunnen verdringen door er een ander affect van gelijke of grotere intensiteit tegenover te zetten. Met andere woorden, we kunnen een affect – een emotioneel gedeelde toestand – niet wegedeneren. Want emotie zit veel dieper in ons en drijft ons op hele andere manieren. We komen in aanraking met het dierlijke in ons. Maar sinds Plato proberen we te ontsnappen aan de willekeur van al die driften. Met Spinoza ontkom je er niet aan om die ‘driften’ met gelijke munt terug te betalen. Je moet ze meenemen in een nieuwe visie. Het leuke daaraan vind ik, als je kijkt naar feministisch denken, dekoloniaal denken, naar inheemse culturen, en ga zo maar door, dat zijn ook allemaal perspectieven die contrasteren met een louter rationalistisch wereldbeeld. In die perspectieven spelen zaken als *embodiment* (belichaamde kennis) en gesitueerdheid naast rationaliteit een belangrijke rol. Je zou kunnen zeggen dat ook het populisme zich buiten de moderne orde plaatst, of ten minste de deur open zet naar posities buiten de moderne orde. Als filosoof, op zoek naar een andere politiek, denk ik dan: laten we die deur vooral niet onmiddellijk dicht gooien. Dat roofdierachtige politici op uiterst rechts die emotionele route hebben gevonden is misschien best logisch. Maar het idee dat de weldenkende mens of de progressieve wereldburger niet door die deur zou kunnen is, denk ik, het kind met het badwater weggoeien.

Henk: Waarom huiveren wij toch om dat positief te benoemen? Zou dat kunnen zijn omdat dit populisme heel negatieve en politiek gevaarlijke effecten heeft gehad? Ik denk aan het fascisme en het nationaalsocialisme. Bestaat niet het gevaar dat je met het populisme via de achterdeur ook die tendensen binnenhaalt?

Chris: Ja, dat is een terechte zorg. Daar besteed ik ook de nodige pagina's aan. Maar ik denk dat je zou kunnen spreken van een overreactie. Niet op het fascisme, het nationaalsocialisme of de holocaust zelf, maar wel op het idee dat een emotionele route, het gegeven dat mensen ook groepsdieren zijn, linea recta naar de massavernietigingskampen zou leiden. Dat is in mijn ogen een overgeneralisatie op basis van een zeer traumatische historische gebeurtenis. Het schiet tekort om het fascisme als een historisch hyperspecifiek fenomeen te zien, als iets wat zich alleen in de jaren dertig, veertig voordeed. Maar het is ook geen kenmerk van de menselijke natuur als zodanig. Dus wat is er tussen iets van een specifiek moment en iets universeels?

Kun je populisme opvatten als een verlangen naar gemeenschap dat in een individualistische samenleving heel erg gefrustreerd is geraakt? Félix Guattari, een Franse psycholoog, filosoof en activist schreef daar in de jaren zeventig een heel mooi essay over, *Everybody wants to be a fascist*. Wat is het fascisme dat in ieder van ons zit, als onderdeel van de Westerse samenleving? Ik denk dat we de moderne wortels van het fascisme moeten ontdekken om te begrijpen dat het breder is dan een specifiek historische situatie, hoe het vandaag op andere manieren de kop weer opsteekt, vervlochten met bredere culturele en intellectuele tendensen.

Tegenover het moderne individualisme moeten we dus andere manieren vinden om wijvorming te adresseren, te oefenen. In de moderne – ook linkse – tradities roept een 'wij' altijd een 'zij' op; een 'wij' ontstaat door uitsluiting. Dat idee is vervolgens geuniversaliseerd alsof het tot de menselijke natuur zou behoren. Nou, ik durf dat te betwijfelen. Verderop in het boek laat ik zien hoe andere culturen elkaar benaderen om aan te tonen dat het wij-zij denken misschien helemaal niet zo'n universele praktijk is. Als het gaat over fascisme en populisme is het wezenlijke discussiepunt voor mij dat een 'wij' niet op een notie van uitsluiting gefundeerd hoeft te zijn.

Henk: In de filosofie en de cultuurwetenschappen is er al heel lang meer aandacht voor emotie en lichamelijkheid. Maar niemand heeft dat benoemd als populisme. Jij doet dat bewust wel. Je kiest voor een ambivalente term, een term die controversie oproept. Dat brengt ons bij het andere gezicht dat je aan het populisme wil geven. We moeten niet het kind met het badwater weggooien, zei je. Dat denk ik dus ook. Maar we moeten het in een nieuwe beweging, in een nieuw élan vormgeven. Hoe denk je dat te gaan doen? Ik heb dat ooit progressief populisme genoemd. Misschien niet de goede term. Progressief-conservatief, dat soort etiketten, daar ben ik voorzichtig mee geworden.

Chris: Progressief vind ik wel een leuke term. Hij verslaat zichzelf een beetje met zijn vooruitgangsneiging, dat is leuk omdat het de juiste vragen oproept.

Henk: Maar hoe zie je dat dan?

Chris: De aanpak die ik heb gekozen is die van de wetenschapper. Ik ben in de literatuur gaan kijken wat de eigenschappen zijn van het populisme. In hoeverre dwingen die het populisme in een soort fascistische, uiterst rechtse route? Zijn er openingen te vinden naar een meer ecologische manier van denken? Cas Mudde, een van de meest aangehaalde populismewetenschappers, zegt dat het populisme een *thinly centered ideology* is, een dunne ideologie. Het is geen ideologie die een volledig wereldbeeld schetst. Je moet er altijd nog iets anders aan plakken of erin parkeren, om tot een volledig wereldbeeld te komen. Dat maakt populisme dus in staat tot samenwerking, tot symbiose en tot verknoping. Dat vond ik een heel interessant gegeven om mee te beginnen. De wetenschap die vertelt ons dat je met populisme verschillende kanten op kan gaan.

Een andere eigenschap die ik belangrijk vind is dat populisme zich kenmerkt door de tegenstelling volk – elite. Populisme is niet

een ideologie van zichzelf, met een sluitend wereldbeeld, het is meer een manier om een politieke claim te maken. En die claim berust altijd op een 'volk' dat zich afzet tegen 'de elite', een aanklacht heeft tegen een elite. Zodra dat 'volk' een pure entiteit wordt die een 'volonté generale' vertegenwoordigt, een volkswil, dan gaan we een gevaarlijke kant op. Iedereen kan aan zijn water voelen dat dit niet goed gaat aflopen.

Maar als we op zoek zijn naar een elite in onze tijd, neem al die Epstein-files die zijn vrijgegeven. Nou, de feiten zijn bijna exotischer dan de *conspiracy theories* die er over de ronde doen. Dat is ongelooflijk. Het toont ook hoe vervlochten de belangen in die groep zijn. Er is een hele economische structuur opgetuigd, waar bepaalde mensen aandeelhouder van zijn, die de wereld aan het vernietigen is. Er is geen gebrek aan problematische elites. En als je het wat abstracter zou willen maken, zou je ook de moderne, rationalistische orde als een elite kunnen zien, als een elitaire manier van denken. Dus ik denk dat je in die zin genoeg materiaal hebt om te gaan experimenteren met een dergelijk contrast.

Populisme als positief wereldbeeld

Henk: Het populisme is niet een afgeronde ideologie, zeg je. Er is een leegte die aangevuld, opgevuld moet worden of ingebed, of hoe je dat ook wil noemen. Je laat zien hoe dat gedaan is in het verleden en hoe in het populisme ideologieën zijn geplakt die vrij goed gewerkt hebben, vrij machtig geweest zijn en vrij destructief. Maar jij wil het populisme meenemen naar een positieve ideologie?

Chris: Ja, ik denk dat je op zoiets uit kan komen. Je kunt bijvoorbeeld de moderniteit zien als een cultureel 'transversale' stroming, die dwars door onze geschiedenis heen gaat – net zoals je het fascisme kunt zien als iets wat wijder verbreid is dan een bepaalde historische manifestatie ervan. Het vloeit door de mensen en de samenleving, het is meer

dan alleen een eigenschap van bepaalde mensen. Ook racisme is zo'n fenomeen. Je kunt beginnen antiracistisch te zijn door jezelf te confronteren met je eigen vooroordelen. En je kunt die houding laten doorwerken op een maatschappelijk front. Iets dergelijks bepleit ik met de moderniteit. Op het moment dat je die elite meer als een ecologisch fenomeen gaat zien, kun je een ander soort tegenstelling gaan creëren. Dat is het inzicht dat die 'thinly centered ideology' mij bood.

Sinds ik begon met het schrijven aan dit boek hebben verschillende fantastische politici de daad bij het woord gevoegd en laten zien hoe je populisme positief kunt inzetten. Met name Zohran Mamdani in New York, inmiddels de burgemeester van die stad, toonde een heel interessante stijlvorm. Hij stond glimlachend naast Trump in het *oval office*. Later in een interview werd hem gevraagd 'hoe kreeg je het voor elkaar om je gezicht in de plooi te houden?' Want iedereen dacht, dit is *te* absurd. Toen barste hij in lachen uit en zei, 'ik dacht alleen maar aan New York'. Hij wist waarvoor hij het deed. Bij Zack Polanski, de nieuwe leider van de Groenen in Engeland, zie je hetzelfde. The Greens hebben inmiddels in veel peilingen Labour ingehaald. Je ziet een gigantische groei, ruim een verdrievoudiging van het ledenaantal in enkele maanden. Voor beiden gaat het niet per se om klasse, ze benadrukken dat we allemaal gewone mensen zijn die een waardig bestaan willen; die *struggelen*, voelen dat ze steeds meer worden uitgeknepen, dat alles steeds duurder wordt, dat het echt anders moet. Er zit een sterk appel in aan het dagelijkse leven en hoe mensen dat ervaren. Er is de erkenning en ook de wens om in het alledaagse een wezenlijk verschil te maken. Ik zie in dat appél een vorm van populisme. Wat Zohran Mamdani zegt is simpel: maak het leven in New York betaalbaar voor iedereen. Hij is niet de hele tijd bezig met biljonairs *bashen*, al is dat de facto natuurlijk wel een effect van zijn politiek. Hij gaat hen niet op de persoon aanvallen, maar gewone New Yorkers voorop stellen. Zijn verhaal blijft po-

sitief, hij blijft bij zijn eigen frame. Dat is aantrekkelijk, dat is iets waar mensen energie van krijgen en in mee willen gaan. Niet dat Mamdani zich niet verzet tegen aantijgingen of verdachtmakingen over zijn religie of andere persoonskenmerken, maar het gros van zijn politiek is affirmatief, gericht op de waardigheid van alle mensen. Van die erkenning gaat een positieve energie uit. Het zorgde in de campagnes van zowel Mamdani als Polanski voor enthousiasme en energie. Dat is wat ik heb gezien en daarvan heb ik na lang peinen gedacht, ja, de grondslag voor progressief populisme is om menselijke waardigheid als positief uitgangspunt centraal te stellen.

Henk: En niet de aanval op de ander wat in linkse politiek veelal het uitgangspunt is.

Chris: Kapitalisme is net als fascisme, het sijpelt overal doorheen. Dus hoe ga je dat omverwerpen? Dat is natuurlijk een paradox. 'Maak New York betaalbaar voor iedereen'; gratis kinderopvang, gratis bussen, daar kan ik me iets bij voorstellen. Dat wil ik ook. Het is volstrekt haalbaar. Zoiets concreets creëert een bepaalde dynamiek, een zeker verlangen. Niet iedereen is het hiermee eens, maar volgens mij is ook dit een vorm van populisme. Wat eraan werkt is een populistische wij-vorming die van waardigheid uitgaat en niet van ge-problematiseer.

Het uiterst rechtse populisme vormt nu een gigantische dreiging. Ik denk dat een meerderheid van Nederland dat ook zo ziet. Daar van winnen is van het grootste belang. Maar met die constatering zitten we nog steeds op een brandende planeet. Met andere woorden: als de fascisten ons niet pakken, dan doet klimaatverandering het wel. Ik denk dat in de tijden die eraan komen, die steeds zwaarder zullen worden, het niet

genoeg is om ons louter tot elkaar te richten en alleen bij de mensen gemeenschap te vinden. Zowel op de korte als op de langere termijn is het van cruciaal belang dat we de populistische heroriëntatie op waardigheid verbreden en de levende wereld in al zijn vormen erbij betrekken. Dat kan niet alleen maar gaan over de landbouwtransitie, de energietransitie of andere, opnieuw technocratische, van bovenaf opgelegde overgangen.

Ze hebben ook iets met een innerlijke transformatie te maken. Als je het hebt over waardigheid als grondslag van een politiek, waarom zouden we dan alleen aan mensen denken? Ik las een mooi interview met Chloe Dalton, een Britse schrijver en politiek strateeg die een ontroerend boek schreef over hoe ze een haas redde, die vervolgens als wild dier haar bleef bezoeken. 'Dat heeft mijn hele leven, de manier waarop ik nu naar de dingen kijk, veranderd.' zei ze. 'Ik had er niet om gevraagd. Ik zat er ook niet op te wachten. En toch is het gebeurd.' Je hoeft maar met één dier vriendschap te sluiten om te ervaren dat de notie van een 'wij' veel breder kan zijn, om je waarneming van wie de wereld zoal bevolkt fundamenteel te veranderen.

De waardigheid van alle levenden

Henk: Kun je daar wat meer over zeggen, want het is nogal een grote sprong: van waardigheid van mensen naar wat...? Is waardigheid voor jou een kenmerk van alle leven? Zouden we dat als een kenmerk van alle leven moeten nemen, als uitgangspunt van een nieuw wereldbeeld? Kun je zeggen hoe je daartoe gekomen bent en wat voor jou daar belangrijk is?

Chris: Zo'n transformatie is in een knip gebeurd, terugkijkende zie je hoe groot de

Kapitalisme is net als
fascisme, het sijpelt overal
doorheen. Dus hoe ga je
dat omverwerpen? Dat is
natuurlijk een paradox.

omslag was. Laten we nog even bij Zohran Mamdani blijven want dat is voor mij een exemplarische figuur. Als je hem ziet staan, de manier waarop hij spreekt, daar gaat een rust en een kracht vanuit die niet overmoedig is, maar zachtmoedig. Hij is heel duidelijk, hij weet waarvoor hij het doet. Hij stond naast Trump maar hij dacht aan New York. Maar New York was voor hem niet een landkaartje of een pinnetje op Google Maps. Dat was een hele wereld voor hem en een gevoel. Die landingsplaats kon hij met heel zijn wezen inbrengen.

Zo'n verbondenheid met je basis moet je, denk ik, hebben gevonden. Van daaruit moet je weten te spreken als je een overtuigende populist wil zijn. Je spreekt vanuit een wereld. Wilders doet dat vanuit een soort, ja, pathologische, auto-immuun-ziekte-achtige psychologische wereld. Maar hij weet wel waar hij staat. Als ik kijk naar politici ter linkerzijde, zeker die dichtbij het midden, dan kun je je afvragen: weten die mensen wel waar ze zijn? Van waaruit ze spreken? Dat is een hele grote vraag. Als je in een verkiezings- programma slogans krijgt als 'meer huizen om in te wonen', dan is dat een veel te globale en gekunstelde frase voor een politiek die mensen wil meenemen. Dus de zoektocht naar een landingsplaats, naar een plek van waaruit je kracht put en die je een visie op de wereld geeft, dat was voor mij de grote vraag.

Het is geen lineaire zoektocht geweest van populisme naar ecologie. Wat op een gegeven moment in elkaar greep was dat ik dacht: klimaatverandering is een wetenschappelijk begrip maar ik word er niet warm of koud van. CO₂ is een molecuul. Ik kan die niet zien, laat staan ruiken. Dus hoe ga ik daar ooit een verbintenis mee aan op de manier waarop Geert Wilders mensen een AZC kan

laten haten? Dat heb ik me als klimaatactivist keer op keer afgevraagd. Klimaatverandering op zich is bovendien niet erg, ware het niet dat het nu het ecosysteem zwaar ontregelt. Dus de bottom line is niet het klimaat per se maar de levende wereld, de wereld van alle levenden. Ik wilde een uitgangspunt vinden voor een politiek die waardigheid van alle leven neemt als een energiebron, als een waardebron, als een bron van generativiteit zoals wij filosofen onder elkaar zeggen. Daar zit die grote sprong, de transformatie die ik net noemde. Je sluit vriendschap met een haas en plots ben je deel van een wereld waar hazen, net als je andere burens, een bestaan hebben, liefdevolle relaties hebben, avonturen beleven, en de schrik van hun leven voorkomen. Dan heb je ineens een heel andere positie van waaruit je kunt spreken.

Dan ga je van het populisme als vraag van intermenselijke waardigheid naar, laten we zeggen, iets van een ecologische gewaarwording van de wereld. En dan is de vraag: hoe verhoudt je je vanuit die positie op een populistische wijze tot de status quo, tot de wereld waar de hazen aan hun poten in het raam hangen bij de slager, ontveld en al. En waar iedereen dat ook nog normaal vindt.

Persoonlijke ontwikkeling

Henk: Als ik je goed begrijp ga je uit van zo'n positionering van jezelf. Je hebt een positieve positionering nodig om van binnenuit te kunnen spreken en daar ook enthousiast over te kunnen zijn. Hoe verliep dat in je eigen leven?

Chris: Ja, dat is een leuke vraag. Er zijn hele verschillende ervaringen geweest. Ik heb ooit conflictstudies en mensenrechten gestudeerd in Utrecht en toen onderzoek gedaan naar *peace building* in Kosovo met CARE International. Dat ging over de vraag: hoe kan na